

بررسی و تحلیل وضعیت برخورداری و میزان توسعه یافتگی شهرهای استان گیلان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰

ناهید فلاحیان - عضو هیأت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران، ایران
سید موسی پورموسوی^۱ - استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه امام حسین (ع)، تهران، ایران
رضا ویسی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
حسن رضاپور - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۴/۲۱

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۶/۲۵

چکیده

در استان گیلان، نابرابری و فقدان تعادل در پراکنش بهینه امکانات و منابع و تمرکز امکانات و خدمات در نخست شهر ناحیه‌ای (شهر رشت)، عدم تعادل و شکاف توسعه بین نواحی استان را موجب شده است. در همین راستا، هدف قرار دادن توسعه نواحی و شناسایی نحوه توزیع عدالت اقتصادی - اجتماعی میان نواحی برای کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای ضروری است. بنابراین، تحقیق حاضر با هدف، شناسایی درجه برخورداری نقاط شهری استان گیلان از نظر شاخص‌های توسعه و روند تغییرات سطوح توسعه در سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ انجام یافته است. روش پژوهش مورد استفاده در این تحقیق توصیفی - تحلیلی و از نوع کاربردی است. جهت بررسی وضعیت برخورداری و توسعه یافتگی شهرهای استان گیلان از ۴۰ شاخص در بخش‌های اقتصادی، فرهنگی و آموزشی، بهداشتی و درمانی، مسکن و زیربنایی، تفریحی و پذیرایی و شاخص تلفیقی استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان داد که تمرکز خدمات و امکانات روز به روز در شهرهای بزرگ منطقه از جمله رشت، بندرانزلی و لاهیجان بیشتر می‌شود و این امر بر میزان ناتعادلی و شکاف توسعه بین شهرهای استان خواهد افزود. بررسی‌های تحلیلی بیانگر آن است که یک نوع بی‌تعدالی در سلسله مراتب توسعه در نقاط شهری استان گیلان، به دلیل قرار گرفتن بیشتر شهرها در ردیف شهرهای نیمه توسعه یافته و محروم وجود دارد و در نهایت بر اساس الگوی رگرسیونی محاسبه شده، اولویت پیش‌بینی درجه برخورداری شهرهای استان گیلان به ترتیب در شاخص‌های مسکن و زیربنایی، خدمات تفریحی و پذیرایی، شاخص‌های اقتصادی، خدمات فرهنگی و آموزشی و شاخص‌های بهداشتی و درمانی می‌باشد.

واژه‌گان کلیدی: نابرابری، توسعه یافتگی، نقاط شهری، استان گیلان.

۱. مقدمه

امروزه مقوله توسعه دغدغه بسیاری از کشورهاست، لیکن برای توسعه تعریفی که توافق عمومی در مورد آن وجود داشته باشد ارایه نشده است. اصولاً توسعه به منزله تغییر بنیادی در متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر جامعه محسوب می‌شود و تحقق آن مستلزم ایجاد هماهنگی بین ابعاد گوناگون آن است (Rondinelli, 1985: 130). توسعه یک جریان چند بعدی است و زیربخش‌های متعددی چون اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و... دارد که شاخص‌هایی برای اندازه‌گیری هر کدام به وجود آمده است. در برخی از مطالعات توسعه یافتگی بر مبنای سطح زندگی و رفاه مورد سنجش قرار گرفته است. بنابراین، آموزش، بهداشت، مسکن، تغذیه مناسب، حمل و نقل و غیره به عنوان متغیرهای توسعه‌یافتگی تلقی شده است (کلانتری، ۱۳۸۰: ۲۶). تغییرات اجتماعی - اقتصادی دهه‌های اخیر عدم تعادل منطقه‌ای و تمرکز بیش از حد امکانات در برخی نقاط و محرومیت دیگر نقاط را در پی داشته است (حسین‌زاده دلیر، ۱۳۸۳: ۱۴۴). نابرابری‌های ناحیه‌ای در بسیاری از کشورها، چالشی اساسی در مسیر توسعه است؛ به ویژه برای آن دسته از کشورها که قلمرو حاکمیت آن‌ها مناطق جغرافیایی وسیعی را شامل می‌شود. این نابرابری‌ها، تهدیدی جدی برای رسیدن به توسعه، متعادل و متوازن مناطق است و دستیابی به وحدت و یکپارچگی ملی را دشوار می‌کند (Shankar and Shah, 2003: 1421).

مردمی که در مناطق پیرامونی کشورها زندگی می‌کنند، به طور معمول از کانون توجه برنامه‌ها و سیاستگذاری‌های توسعه دور هستند؛ همین امر، سبب می‌شود سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی آن‌ها کاهش یابد (Dawson, 2001: 788). نابرابری‌های درون ناحیه‌ای و بین ناحیه‌ای از نمادهای آشکار کشورهای جهان سوم است که ناشی از شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آن‌هاست (حسین‌زاده دلیر، ۱۳۸۳: ۸۷). در بیشتر کشورهای رو به پیشرفت، یک یا دو منطقه و در نهایت، چند منطقه از نظر خدمات عمومی و شکوفایی اقتصادی و اجتماعی، وضعیت مناسبی دارند و نقش بزرگی در ایجاد درآمد و تولید ملی دارند. این امر به بهای واپس ماندگی مناطق دیگر و افزایش شکاف و نابرابری بین مناطق و نواحی کشور انجام می‌شود (Ziari, et al, 2010: 18). در ایران نیز تفاوت‌ها و نابرابری‌های ناحیه‌ای به اندازه‌ای نگران‌کننده در حال افزایش بوده است؛ این وضعیت به بروز مشکلات جدی مانند مهاجرت از مناطق محروم به نواحی برخوردار و توسعه یافته‌تر انجامیده است (Noorbakhsh, 2002: 931). امروزه در ادبیات اقتصاد ناحیه‌ای، تمایل به بررسی علل و پیامدهای نابرابری‌های ناحیه‌ای افزایش یافته است (Bono, 2007: 44)، چنانچه نابرابری ناحیه‌ای به موضوع محوری در تحقیقات جغرافیدانان و دانشمندان علوم ناحیه‌ای تبدیل شده است (yu and wei, 2003: 514).

سیاست‌های توسعه منطقه‌ای، نقش مهمی را در تقویت فعالیت‌های اقتصادی و توسعه مناطق محروم و به دنبال آن، کاهش تفاوت‌های منطقه‌ای دارد. تخصیص منطقه‌ای سرمایه‌گذاری‌های عمومی، گامی برای کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و تحقق توسعه متعادل به شمار می‌رود (Matsumoto, 2008: 480). همگرایی در توسعه مناطق، زمانی محقق خواهد شد که مناطق محروم و کمتر توسعه یافته با شتاب بیشتری نسبت به مناطق دیگر، رشد و توسعه یابند، وگرنه، ادامه روندهای موجود با تمرکز توسعه اقتصادی در مناطق توسعه یافته، واگرایی و ناتعادلی ملی و منطقه‌ای را در پی خواهد داشت (Purohitm 2008: 2249). بنابراین، برنامه‌ریزی منطقه‌ای کوشش می‌کند تا نوعی هماهنگی و همسانی رشد، میان مناطق مختلف ایجاد کند و هر منطقه در یکسویی و یکنواختی با نظم و نظام کل فضای سرزمین ملی از رشد و توسعه فراخور برخوردار باشد.

در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه، شناخت و تبیین سطوح یافتگی نواحی و آگاهی از نقاط قوت و ضعف آن‌ها اهمیت زیادی دارد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۴۹) و دستیابی به شناخت علمی از مکان‌های جغرافیایی منوط به در اختیار داشتن اطلاعاتی جامع از مکان‌های مورد نظر است. در این راستا فهم تئوری‌ها و تکنیک‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای و راه‌های دستیابی به توسعه

منطقه‌ای، به عنوان یک ضرورت در دنیای آکادمیک مطرح گردیده است (کلانتری، ۱۳۸۰: ۱۰). بنابراین سطح‌بندی مناطق (شهرهای) مختلف یک استان با استفاده از تکنیک‌ها تئوری‌ها درخور توجه است، زیرا با شناخت میزان برخورداری هر یک از شهرهای موجود در محدوده یک استان می‌توان میزان آشنفتگی توزیع امکانات و خدمات عرضه شده به مناطق مختلف را مشاهده نموده و با داشتن اطلاعات جامع و دقیق از سطح برخورداری یا محرومیت شهرها، برنامه‌ریزی و تخصیص منابع متناسب با نیازهای هر ناحیه مقدور خواهد شد.

در محدوده مورد مطالعه یعنی نقاط شهری استان گیلان، تمرکز امکانات و خدمات اداری و اقتصادی در نخست شهر ناحیه‌ای، کلان شهر رشت، تحت تأثیر مکانیسم‌های حاکم بر ساختار اقتصادی و اجتماعی کشور و نحوه نگرش به توسعه بر پایه ایجاد قطب‌های رشد به جریان عظیم مهاجرت سرمایه و نیروی انسانی ماهر و متخصص از نواحی پیرامونی به این ناحیه منجر شده که نتیجه آن، رشد و تمرکز امکانات در یک نقطه و رکود در نواحی دیگر است. با افزایش شکاف توسعه بین نواحی، عدالت اجتماعی - اقتصادی مفهوم خود را از دست داده است. به هر حال، توسعه و توسعه یافتگی در ایران با چالش‌های متعددی رو به رو بوده و متعاقب آن در استان گیلان نیز، نابرابری و فقدان تعادل در پراکنش بهینه امکانات و منابع و تمرکز امکانات و خدمات در نخست شهر ناحیه‌ای، عدم تعادل و شکاف توسعه بین نواحی استان را موجب شده است. اهمیت تحقیق حاضر در این است که با شناخت دقیق ابعاد و زوایای گوناگون وضعیت موجود و شناسایی نواحی عقب مانده و محروم در استان گیلان، توجه برنامه‌ریزان و طراحان توسعه را به اتخاذ سیاست‌ها و راهبردهایی برای کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای معطوف کند. در همین راستا، هدف قرار دادن توسعه نواحی و شناساندن نموداری توزیع عدالت اقتصادی - اجتماعی میان نواحی برای کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای ضروری است. برای انجام این تحقیق سؤال‌های پژوهشی به شرح ذیل عنوان شده است:

- آیا میان نقاط شهر استان گیلان به لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه شکاف زیادی وجود دارد؟
- میزان نابرابری‌ها و شکاف در میان نقاط شهری استان گیلان در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۷۵ کاهش یا افزایش داشته است؟

بنابراین، اهداف تحقیق حاضر، دستیابی به درجه برخورداری نقاط شهری استان گیلان از نظر شاخص‌های توسعه و دستیابی به میزان نابرابری و روند تغییرات سطوح توسعه در سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ در محدوده مورد مطالعه است که طی آن با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی، مورس و ضریب پراکندگی و براساس شاخص‌های بخش‌های اقتصادی، فرهنگی و آموزشی، بهداشتی و درمانی، مسکن و زیربنایی، تفریحی و پذیرایی و شاخص تلفیقی، بررسی و علل و عوامل تأثیرگذار بر این تغییرات با تحلیل نظری تشریح شده است.

۲. مروری بر ادبیات موضوع

هدف برنامه‌ریزی، تبدیل وضعیت موجود به وضع مطلوب، پیشرفت و آبادانی است. بدیهی است برای رسیدن به وضع مطلوب، در گام نخست، باید شناخت دقیق و همه جانبه‌ای از وضع موجود داشت؛ چنین شناختی تنها از طریق علم جغرافیا آن هم به صورت دینامیک و براساس نگرش سیستمی امکان‌پذیر خواهد بود (مؤمنی، ۱۳۷۷: ۳۵). سطح‌بندی توسعه، روشی برای سنجش توسعه مناطق است که اختلاف مکانی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق را نشان می‌دهد و وضعیت مناطق را نسبت به یکدیگر از نظر سطح توسعه مشخص می‌کند. با این روش، روند شکل‌گیری توسعه قطبی مناطق مشخص می‌شود و در نهایت، در برنامه‌ریزی توسعه مناطق، مناطق نیازمند و کمتر توسعه یافته تعیین و از نابرابری مناطق جلوگیری می‌شود (Jadidi Miandashti, 2004: 18). بنابراین، لازم است که نواحی کشور از نظر برخورداری طبقه‌بندی شده تا نسبت به میزان برخورداری یا عدم برخورداری، برنامه‌ریزی شود (حسین زاده دلیر، ۱۳۸۳: ۱۸۱). در این راستا، مطالعه و بررسی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی امری ضروری برای کسب راهبردهای

توسعه شمرده می‌شود (Yasouri, 2010:60). اگر سنجش سطح توسعه مناطق، براساس شاخص‌های اجتماعی-اقتصادی و تبدیل این شاخص‌ها به شاخص ترکیبی توسعه، صورت نگیرد، فرآیند سیاست‌گذاری‌ها، بدون توجه به اثر شاخص‌های گفته شده دنبال خواهد شد و نتیجه مورد نظر کسب نخواهد شد (Noorbakhsh, 2002: 930). از این رو، برای تدوین یک زیربنای علمی و منطقی برای سیاست‌گذاری توسعه، لازم است ارزیابی جامعی، پیرامون وضعیت موجود توسعه مناطق از نظر شاخص‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و محیطی انجام شود (Yu & et al., 2010: 1218). رتبه‌بندی نواحی و مناطق بر حسب میزان توسعه یافتگی اقتصادی - اجتماعی، همانند مسأله تصمیم‌گیری چند شاخصه (MCDM)^۱ مورد ملاحظه قرار می‌گیرد که برای روبه‌رویی با آن روش‌های گوناگونی وجود دارد (Martic and Savic, 2001:343). تصمیم‌گیری چندشاخصه، از پرکاربردترین شیوه‌های تصمیم‌گیری در امور علمی، تجاری، مهندسی و مدیریتی به شمار می‌رود. این روش‌ها، از راه شفاف‌سازی، منطقی و کارا نمودن فرایند تصمیم‌گیری، کیفیت تصمیم‌ها و ارزیابی بهبود می‌یابند (Wang and Triantaphyllou, 2008:45). گفتنی است که به کارگیری معیارها و روش‌های کمی برای سطح‌بندی سکونتگاه‌ها در سیستم فضایی مناطق، از سویی منجر به شناخت میزان نابرابری نقاط سکونتگاهی می‌شود و از سوی دیگر، معیاری برای تلاش در زمینه کاهش و رفع نابرابری موجود میان آن‌ها است (زیاری و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۷).

۳. روش شناسی تحقیق

روش پژوهش مورد استفاده در این تحقیق توصیفی-تحلیلی و از نوع کاربردی است. جهت بررسی وضعیت برخورداری و توسعه یافتگی شهرهای استان گیلان از ۴۰ شاخص شامل: شاخص‌های اقتصادی، فرهنگی و آموزشی، بهداشتی و درمانی، مسکن و زیربنایی، تفریحی و پذیرایی و تلفیقی استفاده شده است. اطلاعات مورد نیاز از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن و سالنامه‌های آماری، مراجع حضوری به ادارات و سازمان‌های ذی‌ربط جمع‌آوری شده است. شایان ذکر است، از آنجایی که داده‌های نقاط شهری در سرشماری‌ها منتشر نمی‌شود، از این رو این داده‌ها از مرکز آمار ایران و برخی از آن‌ها با مراجعه حضوری به ادارات و سازمان‌ها اخذ شده که در بخش منابع به آن‌ها اشاره شده است. از طریق مدل تحلیل عاملی ۴۰ شاخص انتخابی به عوامل معنی دار تبدیل شده، به طوری که سهم هر عامل در توسعه انسانی و نابرابری مشخص شده است. با استفاده از روش موریس، درجه توسعه یافتگی نواحی محاسبه و با استفاده از روش تحلیل خوشه‌ای و بر مبنای درجه برخورداری حاصل از روش‌های تحلیل عاملی و موریس نقاط شهری استان آذربایجان شرقی در هر سه دوره زمانی در سه سطح توسعه یافته، نیمه توسعه یافته و محروم طبقه‌بندی شده‌اند. سپس با بهره‌گیری از ضریب پراکندگی روند و شکاف نابرابری‌های ناحیه‌ای در سال‌های مورد مطالعه، مشخص شده و در نهایت به ارایه رابطه رگرسیونی برای پیش بینی سهم عوامل تأثیرگذار بر توسعه نواحی پرداخته شده است.

۴. یافته‌های تحقیق

۴-۱. شاخص‌های تحقیق

تعیین شاخص‌ها، مهم‌ترین قدم در مطالعات توسعه ناحیه‌ای است و در واقع، بیان آماری پدیده‌های موجود در ناحیه است (جمالی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۵). انتخاب شاخص مناسب برای هر جامعه بستگی به دسترسی به آمارها، ماهیت و ترکیب جمعیتی و درآمدی آن جامعه، هدف برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و بالاخره انتخاب محقق دارد (رئیس دانا، ۱۳۸۴: ۱). در این تحقیق نیز سعی شده است از شاخص‌هایی استفاده شود که بتواند اهداف محقق را در سنجش توسعه و

میزان نابرابری‌های ناحیه‌ای به نمایش بگذارد. تعداد شاخص‌های مورد استفاده در این تحقیق ۳۹ شاخص است که عبارتند از:

- شاخص‌های اقتصادی

درصد کل شاغلان ناحیه نسبت به جمعیت فعال ناحیه، معکوس نرخ بیکاری، درصد شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان، درصد شاغلان بخش معدن به کل شاغلان، درصد شاغلان حمل و نقل و ارتباطات به کل شاغلان، درصد شاغلان اداری تحصیلات عالی نسبت به کل شاغلان، درصد شاغلان دارای تحصیلات عالی زن به کل شاغلان زن، میزان فعالیت، یعنی نرخ مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی، درصد قانونگذاران و مقامات عالی رتبه نسبت به کل شاغلان.

- شاخص‌های فرهنگی، آموزشی و جمعیتی

ضریب باسوادی ناحیه، ضریب باسوادی زنان، نرخ پوشش تحصیلی، درصد محصلان مرد، درصد محصلان زن، درصد فارغ التحصیلان عالی در ازای هزار نفر جمعیت، درصد فارغ‌التحصیلان عالی زن در ازای هزار نفر جمعیت زن، تعداد دانشجویان به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد دانشجویان زن به ازای هزار نفر جمعیت زن، تعداد آموزشگاه در ازای هزار نفر دانش آموز، معکوس نسبت دانش آموز به کلاس، کارکنان آموزشی و اداری در ازای هزار نفر دانش آموز، معکوس بارتکفل، معکوس خانوار به مسکن، تعداد اتاق به خانوار، تعداد نفر در اتاق.

- شاخص‌های مسکن و زیربنایی

درصد واحدهای مسکونی دارای برق، درصد واحدهای مسکونی دارای تلفن، درصد واحدهای مسکونی دارای آب لوله کشی، درصد واحدهای مسکونی دارای گاز، درصد مساکن با دوام، نسبت برق مصرفی صنعتی ناحیه به کل برق مصرفی ناحیه.

- شاخص‌های بهداشتی و درمانی

تعداد پزشک عمومی به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد تخت مؤسسات درمانی به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد داروخانه به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد پزشکان متخصص به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد دندانپزشکان به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد آزمایشگاه به ازای هزار نفر جمعیت.

- شاخص‌های تفریحی و پذیرایی

سرانه ورزشی کل ناحیه، سرانه ورزشی زنان ناحیه، تعداد شاغلان در مراکز تفریحی و پذیرایی به کل شاغلان.

۲-۴. تجزیه و تحلیل میزان توسعه یافتگی شهرهای استان گیلان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰ بر

اساس روش تحلیل عاملی

براساس تقسیمات سیاسی اداری کشور در سال ۱۳۷۵، استان گیلان دارای ۳۱ نقطه شهر بوده است. در این مرحله از پژوهش جهت رتبه‌بندی سطح توسعه یافتگی شهرهای استان گیلان با استفاده از روش تحلیل عاملی درجه توسعه یافتگی نقاط شهری استان محاسبه و رتبه هر یک از نقاط شهری در شاخص‌های مورد بررسی مشخص شد. براساس یافته‌های پژوهش، در شاخص‌های اقتصادی شهرهای لاهیجان، بندرانزلی و تالش (هشتپر) به ترتیب رتبه یک تا سه را کسب کردند و به عنوان برخوردارترین شهرهای استان شناسایی شدند، و شهر رشت به عنوان بزرگترین شهر منطقه در

این شاخص بعد از شهر رودبار در رتبه پنجم قرار دارد. در زمینه شاخص فرهنگی و آموزشی لاهیجان، بندرانزلی و رشت به ترتیب برخوردارترین شهرهای استان هستند. براساس محاسبات صورت گرفته بر روی شاخص‌های بهداشتی و درمانی در بین ۳۱ شهر مورد بررسی در استان گیلان در سال ۱۳۷۵، شهرهای رشت، رودسر و بندرانزلی به ترتیب در رتبه اول تا سوم قرار گرفته و به عنوان برخوردارترین شهرها شناسایی شدند. براساس شاخص‌های مسکن و زیربنایی، شهرهای رشت، لاهیجان و بندرانزلی به عنوان برخوردارترین شهرها شناسایی شدند. یکی دیگر از مجموعه شاخص‌های مورد بررسی در این پژوهش شاخص‌های تفریحی و پذیرایی است که بر این اساس شهرهای ماسوله، بندرانزلی و لنگرود در رتبه‌های اول تا سوم و به عنوان برخوردارترین شهرها در این زمینه شناسایی شدند و در نهایت براساس شاخص تلفیق که مجموعه کلیه شاخص‌های تحقیق است، شهرهای رشت، لاهیجان و بندرانزلی به عنوان برخوردارترین شهرهای استان در سال ۱۳۷۵ شناسایی شدند.

نکته قابل تأمل در سال ۱۳۷۵ در زمینه سطح برخورداری شهرهای استان گیلان، قرار گرفتن شهر رشت در رتبه اول است. این امر نشان دهنده تمرکز عظیم امکانات اداری، سیاسی، تجاری، خدماتی و غیره در آن شهر است که توانسته حوزه نفوذ خود را در سرتاسر منطقه گیلان و حتی منطقه اردبیل و قزوین زنجان و مازندران گسترش دهد. اما با وجود این یافته‌های پژوهش نشان داد که شهر رشت به دلایل نقش مهاجر پذیری، کمبود و یا تطابق نداشتن امکانات زیربنایی و در نتیجه کمبود فرصت‌های شغلی در این شهر در زمینه شاخص‌های اقتصادی، فرهنگی و آموزشی و تفریحی و پذیرایی در رتبه‌های نه‌چندان خوب ۵، ۳ و ۷ قرار گرفته است.

نتایج تجزیه و تحلیل داده‌های شهری سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که بیشترین سطح واگرایی و نابرابری در میزان برخورداری از خدمات و توسعه‌یافتگی، در شاخص‌های بهداشتی و درمانی و سپس در شاخص‌های مسکن و زیربنایی است، هرچند این نابرابری توسعه در کلیه شاخص‌های مشهود و قابل تأمل است اما شدت آن در شاخص‌های اقتصادی، تفریحی و پذیرایی و فرهنگی و آموزشی تا حدودی کمتر است.

در سال ۱۳۹۰ تعداد شهرهای استان گیلان به ۵۱ شهر رسید، با توجه با یافته‌های تحقیق، در این دوره در شاخص‌های اقتصادی شهرهای بندرانزلی، رشت و آستارا به ترتیب توسعه یافته ترین شهرهای استان هستند. در شاخص‌های فرهنگی و آموزشی شهرهای رشت، لاهیجان و بندرانزلی برخوردارترین شهرهای استان به حساب می‌آیند. براساس شاخص‌های بهداشتی و درمانی در این دوره شهرهای رشت، بندرانزلی و لاهیجان در بالاترین سطح توسعه و برخورداری قرار می‌گیرند. نتایج تجزیه و تحلیل بر روی داده‌های شاخص‌های مسکن و زیربنایی نشان داد که در این زمینه شهرهای رشت، بندرانزلی و لاهیجان در بالاترین سطح توسعه قرار گرفتند، در زمینه شاخص‌های تفریحی و پذیرایی شهرهای بندرانزلی، ماسوله و آستارا به ترتیب توسعه یافته ترین و برخوردارترین شهرهای استان هستند، و در نهایت براساس شاخص تلفیقی که مجموع کلیه شاخص‌های تحقیق است، شهرهای رشت، بندرانزلی و لاهیجان به ترتیب برخوردارترین شهرهای استان شناسایی شدند. پدیده قابل تأمل در یافته‌های فوق این است که تمرکز خدمات و امکانات روز به روز در شهرهای بزرگ منطقه از جمله رشت، بندرانزلی و لاهیجان بیشتر می‌شود و این امر بر میزان ناعادلی و شکاف توسعه بین شهرهای استان خواهد افزود. پیامد این ناعادلی فضایی، جابجایی جمعیت از مناطق محروم به سمت مناطق توسعه یافته است که این امر به دنبال خود پیامدهای ناگواری را در منطقه خواهد داشت. جلگه گیلان به دلیل فراوانی امکانات و منابع طبیعی (خاک حاصلخیز، آب و بارش مناسب) دارای شرایط بسیار مناسبی جهت کشاورزی و باغداری و بهره‌برداری از زمین در کلیه نواحی این منطقه است. اما مهاجرت به سمت شهرهای مرکزی و توسعه یافته باعث متروکه شدن روستاها از جمعیت و در نتیجه کاهش بهره‌وری و استفاده از منابع طبیعی نواحی توسعه نیافته خواهد شد، و از طرف دیگر هجوم مهاجران به شهرهای مذکور باعث افزایش مشکلات این شهرها در زمینه خدمات رسانی، و افزایش مشکلات و معضلات شهری خواهد شد. یکی دیگر از نکات قابل توجه در مقایسه میزان برخورداری شهرهای استان گیلان در سال ۱۳۷۵ با

۱۳۹۰، افزایش نابرابری توسعه بین نقاط شهری استان است. بر اساس اطلاعات جداول زیر، طی دوره مذکور به غیر از شاخص‌های بهداشتی و درمانی که به میزان ۰.۰۷ درصد از ناتعادلی بین شهرها در این شاخص کاسته شده است. در دیگر شاخص‌ها بر میزان ناتعادلی افزوده شده است به طوری که شاخص‌های اقتصادی با ۰.۱۷ درصد افزایش ضریب پراکندگی دارای بیشترین درصد رشد ناتعادلی بوده است. و شاخص‌های فرهنگی و آموزشی، مسکن و زیربنایی و تفریحی و پذیرایی به ترتیب با ۰.۱۵، ۰.۰۷ و ۰.۰۷ درصد افزایش ضریب پراکندگی در رتبه‌های بعدی از لحاظ رشد ناتعادلی منطقه‌ای در شاخص‌های مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

جدول ۱. رتبه‌بندی نقاط شهری استان گیلان براساس شاخص‌های توسعه (۱۳۷۵)

جمعیت	نام شهر	اقتصادی		فرهنگی و آموزشی		بهداشتی و درمانی		مسکن و زیربنایی		تفریحی و پذیرایی		تلفیقی	
		رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی
۳۳۵۷۲۱	رشت	۵	۱۸.۲۳	۳	۱۴.۳۹	۱	۶.۴۳	۱	۱۷.۰۴	۷	۲۲.۱۶	۱	۷۸.۲۵
۴۸۴۰۳	لاهیجان	۱	۲۰.۵۴	۱	۱۶.۴۲	۴	۵.۳۲	۲	۱۶.۱۲	۴	۱۶.۹۴	۲	۷۵.۳۴
۹۲۷۳۳	بندر انزلی	۲	۱۹.۸۹	۲	۱۵.۱۸	۳	۵.۴۵	۳	۱۵.۹۳	۲	۱۵.۶۲	۳	۷۲.۰۷
۲۹۰۷۸	تالش	۳	۱۹.۴۳	۳	۱۳.۵۵	۸	۴.۵۸	۵	۱۴.۸۶	۱۵	۱۸.۶۴	۱۵	۷۱.۰۶
۹۷۶۳	رودبار	۴	۱۸.۷۶	۴	۱۱.۸۲	۵	۵.۰۳	۱۲	۱۲.۵۸	۸	۲۲.۰۱	۸	۷۰.۲
۶۱۰۵	رودسر	۶	۱۷.۰۴	۶	۸.۶۶	۲۸	۵.۸۷	۹	۱۳.۵۵	۵	۲۳.۵۷	۵	۶۸.۶۹
۲۶۹۱۴	آستارا	۱۵	۱۴.۰۷	۵	۱۳.۷۱	۱۱	۳.۹۵	۴	۱۵.۵۷	۶	۲۰.۰۷	۶	۶۷.۳۷
۷۰۳۶	رضوانشهر	۸	۱۶.۵۶	۱۲	۱۱.۳۳	۶	۴.۸۹	۱۵	۱۱.۲۹	۹	۲۱.۶۳	۹	۶۵.۶
۲۸۶۲۵	فومن	۱۰	۱۵.۸۷	۸	۱۲.۳۷	۱۰	۴.۲۱	۸	۱۴.۱۹	۱۶	۱۸.۶۲	۱۶	۶۵.۲۶
۲۹۵۰۰	آستانه	۱۶	۱۳.۸۵	۱۶	۱۴.۰۲	۱۳	۳.۵۸	۷	۱۴.۲۸	۱۴	۱۹.۴۳	۱۴	۶۵.۱۶
۲۴۵۱۴	صومعه سرا	۱۴	۱۴.۴۹	۹	۱۲.۰۸	۱۲	۳.۷۳	۱۰	۱۳.۱۷	۱۰	۲۱.۰۹	۱۰	۶۴.۵۶
۱۴۰۹۹	ماسال	۷	۱۶.۹۲	۱۸	۹.۹۱	۹	۴.۴۷	۱۱	۱۲.۹۳	۱۳	۱۹.۷۶	۱۳	۶۳.۹۹
۵۲۵۵۶	لنگرود	۲۱	۱۳.۲۶	۷	۱۲.۸۴	۱۴	۳.۳۲	۶	۱۴.۶۱	۳	۱۷.۶۸	۳	۶۱.۷۱
۵۰۴۹	سیاهکل	۹	۱۶.۳۴	۹	۱۰.۶۷	۱۴	۴.۷۲	۱۴	۱۱.۸۷	۲۱	۱۶.۴۸	۲۱	۶۰.۰۸
۱۰۵۵۳	املش	۱۱	۱۵.۴۷	۱۱	۱۰.۴۸	۱۵	۳.۰۴	۲۴	۸.۶۱	۱۱	۲۰.۸۲	۱۱	۵۸.۴۲
۶۹۲۸	منجیل	۱۷	۱۳.۶۲	۱۳	۱۰.۸۴	۲۰	۲.۵۸	۱۳	۱۲.۱۸	۱۷	۱۷.۹۴	۱۷	۵۷.۱۶
۸۴۸۶	خمام	۱۳	۱۴.۹۷	۱۷	۱۰.۰۳	۲۳	۲.۴۴	۲۲	۸.۹۷	۱۲	۲۰.۶۴	۱۲	۵۷.۰۵
۷۲۴	ماسوله	۳۱	۱۱.۳۵	۳۱	۹.۷۶	۱۹	۲.۱۷	۳۱	۸.۲۱	۱	۲۴.۶۲	۱	۵۶.۲۱
۷۲۲۵	کوچصفهان	۱۲	۱۵.۰۴	۱۲	۱۱.۵۴	۱۱	۲.۴۹	۲۲	۹.۰۳	۲۰	۱۶.۷۲	۲۰	۵۴.۸۲
۱۱۰۵۳	چابکسر	۲۴	۱۲.۶۷	۲۴	۹.۳۸	۲۲	۲.۲۹	۲۷	۱۰.۰۵	۱۹	۱۷.۰۲	۱۹	۵۱.۴۱
۱۰۶۲۲	لوشان	۲۰	۱۳.۳۱	۱۶	۱۰.۲۹	۱۶	۲.۳۷	۲۵	۱۰.۷۸	۲۷	۱۴.۳۴	۲۷	۵۱.۰۹
۶۴۱۶	رحیم آباد	۲۵	۱۲.۴۲	۲۵	۸.۸۲	۲۷	۲.۶۷	۱۸	۸.۱۷	۱۸	۱۷.۶۵	۱۸	۴۹.۷۳
۱۳۷۱۰	کیاشهر	۲۷	۱۲.۰۴	۲۷	۹.۵۲	۲۱	۲.۲۷	۲۸	۹.۱۸	۲۳	۱۵.۸۴	۲۳	۴۸.۸۵
۱۴۰۲۱	کلاچای	۲۸	۱۱.۸۳	۲۸	۹.۶۴	۲۰	۲.۲۴	۲۹	۹.۵۲	۲۵	۱۴.۷۸	۲۵	۴۸.۰۱
۷۲۰۶	خشکبیجار	۱۹	۱۳.۴۳	۱۹	۹.۰۲	۲۵	۲.۵۳	۲۱	۸.۳۶	۲۶	۱۴.۴۷	۲۶	۴۷.۸۱
۵۳۷۷	کومله	۲۲	۱۳.۰۸	۲۲	۸.۴۷	۳۰	۲.۸۹	۱۶	۸.۰۳	۲۴	۱۵.۳۳	۲۴	۴۷.۸
۶۷۴۸	بره سر	۲۶	۱۲.۱۳	۲۶	۸.۱۵	۳۱	۲.۶۱	۱۹	۸.۲۵	۲۲	۱۶.۱۲	۲۲	۴۷.۲۶
۱۰۵۴۱	لشت نشا	۱۸	۱۳.۴۵	۱۸	۹.۱۱	۲۴	۲.۴۱	۲۴	۸.۴۸	۲۹	۱۳.۶۳	۲۹	۴۷.۰۸
۵۴۲۴	واجارگاه	۲۳	۱۲.۸۹	۲۳	۸.۵۹	۲۹	۲.۲۶	۱۷	۸.۱۱	۲۸	۱۳.۷۹	۲۸	۴۶.۱۴
۱۰۷۷۵	سنگر	۲۹	۱۱.۵۴	۲۹	۹.۲۷	۲۳	۲.۳۲	۲۶	۸.۷۳	۳۰	۱۲.۸۹	۳۰	۴۴.۷۴
۲۸۶۸۱	رودینه	۳۰	۱۱.۴۶	۳۰	۸.۹۳	۲۶	۲.۱۹	۳۰	۹.۶۴	۳۱	۱۱.۴۶	۳۱	۴۳.۶۸
۸۷۴۵۸۶	ضریب پراکندگی	۰.۱۸		۰.۲۰		۰.۳۷		۰.۲۶		۰.۱۸		۰.۱۷	

منبع: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۲

جدول ۲. رتبه‌بندی نقاط شهری استان گیلان براساس شاخص‌های توسعه (۱۳۹۰)

رتبه	تلفیقی		تفریحی و پذیرایی		مسکن و زیر بنایی		بهداشتی و درمانی		فرهنگی و آموزشی		اقتصادی		نام شهر	جمعیت
	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی		
۱	۱۰۰.۱۷	۷	۲۰.۵۲	۱	۲۲.۶۳	۱	۱۱.۸۴	۱	۱۹.۵۷	۲	۲۵.۶۱	رشت	۶۳۹۹۵۱	
۲	۹۹.۸۴	۱	۲۳.۴۵	۲	۲۱.۴۷	۲	۱۰.۳۶	۳	۱۸.۰۲	۱	۲۶.۵۴	بندر انزلی	۱۱۶۶۶۴	
۳	۹۴.۹۶	۴	۲۲.۰۱	۳	۲۱.۱۵	۳	۱۰.۰۵	۲	۱۸.۲۳	۴	۲۳.۵۲	لاهیجان	۹۴۰۵۱	
۴	۹۴.۱۳	۳	۲۲.۰۳	۴	۲۰.۸۷	۷	۹.۴۳	۴	۱۷.۹۴	۳	۲۳.۸۶	آستارا	۴۸۴۷۰	
۵	۸۹.۰۴	۹	۲۰.۰۸	۷	۱۹.۷۹	۶	۹.۵۳	۶	۱۶.۸۹	۵	۲۲.۷۵	تالش	۵۲۳۴۴	
۶	۸۶.۷۴	۵	۲۱.۶۳	۶	۲۰.۱۳	۱۲	۷.۸۹	۷	۱۶.۴۵	۱۱	۲۰.۶۴	لنگرود	۷۴۴۷۷	
۷	۸۶.۱۹	۶	۲۰.۹۶	۹	۱۹.۲۸	۴	۹.۸۷	۱۲	۱۴.۱۸	۷	۲۱.۹	رودسر	۳۷۵۷۹	
۸	۸۵.۷۵	۸	۲۰.۲۴	۵	۲۰.۱۶	۱۱	۸.۰۳	۵	۱۷.۵۶	۱۳	۱۹.۷۶	آستانه اشرفیه	۴۰۷۲۶	
۹	۸۴.۲۷	۱۰	۱۹.۹۴	۸	۱۹.۵۳	۱۰	۸.۳۲	۸	۱۶.۱۷	۱۲	۲۰.۳۱	صومعه سرا	۴۰۹۷۸	
۱۰	۸۰.۸۴	۲۴	۱۳.۷۴	۱۲	۱۹.۰۵	۵	۹.۶۸	۹	۱۶.۰۱	۶	۲۲.۲۶	رودبار	۱۰۹۲۶	
۱۱	۷۸.۸۶	۱۴	۱۷.۰۹	۱۰	۱۹.۲۵	۹	۸.۴۵	۱۵	۱۲.۷۱	۸	۲۱.۳۶	فومن	۳۰۶۰۸	
۱۲	۷۷.۹۶	۱۵	۱۶.۷۸	۱۶	۱۷.۸۹	۸	۸.۸۷	۱۱	۱۵.۴۲	۱۵	۱۹	رضوانشهر	۱۵۲۶۷	
۱۳	۷۳.۰۸	۲۵	۱۳.۵۵	۱۱	۱۹.۱۱	۱۴	۷.۵۸	۱۳	۱۳.۳۹	۱۴	۱۹.۴۵	منجیل	۱۷۳۹۶	
۱۴	۷۲.۶۱	۲۷	۱۳.۱	۱۵	۱۸.۱۲	۱۳	۷.۷۲	۱۶	۱۲.۵۵	۹	۲۱.۱۲	سیاهکل	۱۸۱۷۶	
۱۵	۷۲.۱۷	۳۳	۱۲.۳۴	۱۳	۱۸.۷۱	۱۶	۷.۲۱	۱۰	۱۵.۸۷	۱۹	۱۸.۰۴	کوجصفهان	۹۴۵۰	
۱۶	۷۰.۹۳	۲۶	۱۳.۳۶	۱۴	۱۸.۴۵	۱۵	۷.۴۷	۱۴	۱۳.۰۲	۱۷	۱۸.۶۳	خمام	۱۷۱۰۶	
۱۷	۷۰.۳۱	۱۷	۱۵.۹۱	۱۷	۱۷.۷۷	۲۰	۶.۳۲	۲۵	۹.۴۸	۱۰	۲۰.۸۳	ماسال	۱۴۶۸۹	
۱۸	۶۸.۰۹	۱۱	۱۹.۴۹	۲۲	۱۳.۵	۲۱	۶.۰۴	۱۸	۱۱.۳۷	۲۱	۱۷.۶۹	کیاشهر	۱۳۷۵۳	
۱۹	۶۷.۱۵	۱۲	۱۸.۲۵	۲۱	۱۶.۶۳	۲۳	۵.۷۶	۲۷	۹.۰۳	۲۲	۱۷.۴۸	کلاچای	۱۱۹۳۶	
۲۰	۶۵.۲۱	۳۰	۱۲.۷۱	۱۸	۱۷.۵۶	۱۸	۶.۷۳	۲۳	۹.۸۴	۱۸	۱۸.۳۷	لوشان	۱۵۱۹۳	
۲۱	۶۴.۹۸	۳۱	۱۲.۵۹	۱۹	۱۷.۱۷	۱۹	۶.۵۸	۲۴	۹.۶۷	۱۶	۱۸.۹۷	املش	۱۴۹۱۵	
۲۲	۶۱.۰۲	۱۶	۱۶.۶۲	۲۳	۱۲.۴۶	۳۱	۵.۳۷	۲۹	۸.۷۶	۲۰	۱۷.۸۱	چابکسر	۶۹۹۴	
۲۳	۵۸.۴۱	۲۹	۱۲.۸۳	۲۰	۱۶.۸۲	۲۵	۵.۶۱	۱۹	۱۱.۰۸	۲۸	۱۲.۰۷	لوندویل	۱۰۶۱۷	
۲۴	۵۸.۳۲	۳۹	۱۱.۶۶	۲۴	۱۲.۱۵	۱۷	۶.۹۵	۲۰	۱۰.۸۲	۲۴	۱۶.۷۴	شفت	۶۵۳۳	
۲۵	۵۷.۴	۲	۲۲.۱۴	۴۹	۸.۹۴	۵۱	۴.۲۵	۱۷	۱۱.۸۴	۳۹	۱۰.۱۳	ماسوله	۵۶۸	
۲۶	۵۶.۰۵	۲۸	۱۲.۹۸	۲۷	۱۱.۴	۲۴	۵.۶۷	۲۸	۸.۹۱	۲۳	۱۷.۰۹	لشت نشا	۱۰۶۶۲	
۲۷	۵۳.۳	۴۴	۱۱.۲۳	۴۰	۹.۸	۳۹	۵.۰۸	۲۱	۱۰.۵۴	۲۵	۱۶.۵۵	بازار جمعه	۴۴۹۳	
۲۸	۵۲.۵۶	۳۲	۱۲.۴۵	۲۶	۱۱.۵۱	۲۲	۵.۸۹	۲۶	۹.۲۹	۲۶	۱۳.۴۲	رستم آباد	۱۳۷۴۹	
۲۹	۵۱.۹۷	۱۸	۱۵.۴۴	۳۰	۱۰.۹۷	۲۸	۵.۴۹	۳۰	۸.۶۴	۳۰	۱۱.۴۳	رحیم آباد	۸۷۱۹	
۳۰	۵۱.۲۸	۱۳	۱۷.۴۶	۲۹	۹.۹۴	۳۸	۵.۱۲	۲۵	۸.۰۲	۳۵	۱۰.۷۴	چمخاله	۴۴۹۴	
۳۱	۴۹.۸۳	۲۵	۱۲.۰۹	۲۸	۱۱.۲۶	۲۶	۵.۵۸	۳۱	۸.۵۲	۲۷	۱۲.۲۸	سنگر	۱۰۱۵۴	
۳۲	۴۹.۶۲	۲۳	۱۳.۹۱	۳۱	۱۰.۸۲	۲۹	۵.۴۴	۳۳	۸.۲۷	۳۲	۱۱.۱۸	پره سر	۷۶۲۶	
۳۳	۴۸.۷۶	۳۴	۱۲.۱۸	۲۹	۱۱.۱۱	۲۷	۵.۵۳	۳۲	۸.۳۸	۲۹	۱۱.۵۶	اسالم	۱۰۰۴۰	
۳۴	۴۶.۹۷	۲۲	۱۴.۳	۲۶	۱۰.۱	۳۵	۵.۲۴	۴۰	۷.۴۷	۴۳	۹.۸۶	نسلمان	۵۱۸۴	
۳۵	۴۶.۹۴	۳۸	۱۱.۷۳	۳۲	۱۰.۶۶	۳۰	۵.۴۱	۳۴	۸.۱۱	۳۳	۱۱.۰۳	خشکبیجار	۷۱۳۳	
۳۶	۴۶.۷۲	۴۶	۱۱.۲۳	۳۲	۹.۷۲	۴۱	۴.۹۶	۳۲	۱۰.۲۳	۳۶	۱۰.۵۸	رودینه	۳۶۴۶	
۳۷	۴۶.۴۱	۲۱	۱۴.۶۱	۳۳	۹.۵۴	۴۲	۴.۸۷	۳۶	۷.۹۳	۴۷	۹.۴۶	لولمان	۳۵۵۸	
۳۸	۴۵.۹۶	۳۶	۱۲	۳۵	۱۰.۲۱	۳۴	۵.۲۷	۳۹	۷.۵۹	۳۴	۱۰.۸۹	چوبر	۵۵۲۲	
۳۹	۴۵.۳۹	۱۹	۱۵.۱۵	۵۰	۸.۸۲	۴۹	۴.۴۲	۵۰	۶.۹۸	۴۰	۱۰.۰۲	دیلمان	۱۶۵۶	
۴۰	۴۵.۲۷	۳۷	۱۱.۸۹	۲۵	۱۱.۶۴	۴۸	۴.۴۷	۴۹	۷.۰۱	۳۸	۱۰.۲۶	توتکابن	۱۶۷۸	
۴۱	۴۵.۱۹	۲۰	۱۴.۸۹	۳۴	۹.۱۹	۴۳	۴.۷۴	۴۴	۷.۲۶	۴۸	۹.۱۱	لیسار	۳۲۶۲	

جدول ۲. رتبه‌بندی نقاط شهری استان گیلان براساس شاخص‌های توسعه (۱۳۹۰)

رتبه	تلفیقی		تفریحی و پذیرایی		مسکن و زیر بنایی		بهداشتی و درمانی		فرهنگی و آموزشی		اقتصادی		نام شهر	جمعیت
	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه		
۴۲	۴۵.۱۵	۴۰	۱۱.۵۴	۳۳	۱۰.۵	۳۲	۵.۳۲	۳۷	۷.۸۲	۴۱	۹.۹۷	مرجقل	۶۴۷۱	
۴۳	۴۴.۷	۴۱	۱۱.۴۹	۳۴	۱۰.۳۴	۳۳	۵.۲۹	۳۸	۷.۶۶	۴۲	۹.۹۲	کومله	۶۰۷۸	
۴۴	۴۳.۸۱	۴۲	۱۱.۴۳	۳۷	۱۰.۰۵	۳۶	۵.۱۹	۴۱	۷.۴۲	۴۴	۹.۷۲	گوراب زرمیخ	۴۵۸۸	
۴۵	۴۳.۶۴	۴۳	۱۱.۴۲	۳۸	۱۰	۳۷	۵.۱۷	۴۲	۷.۳۶	۴۵	۹.۶۹	واجارگاه	۴۵۲۲	
۴۶	۴۳.۰۶	۴۵	۱۱.۲۸	۴۱	۹.۷۷	۴۰	۵.۰۲	۴۳	۷.۳۵	۴۶	۹.۶۴	حویق	۴۱۹۴	
۴۷	۴۲.۳۶	۴۸	۱۱.۱۵	۴۶	۹.۰۴	۴۵	۴.۵۹	۴۶	۷.۱۶	۳۷	۱۰.۴۲	احمدسرگوراب	۲۳۴۶	
۴۸	۴۲.۳۶	۵۱	۱۰.۹۹	۵۱	۸.۷۴	۵۰	۴.۳۹	۵۱	۶.۹۲	۳۱	۱۱.۳۲	بره سر	۱۴۱۶	
۴۹	۴۱.۲۲	۴۷	۱۱.۲	۴۵	۹.۱۲	۴۴	۴.۶۵	۴۵	۷.۲۱	۴۹	۹.۰۴	چیرنده	۲۵۸۴	
۵۰	۴۰.۷۳	۴۹	۱۱.۰۸	۴۷	۹	۴۶	۴.۵۶	۴۷	۷.۱۳	۵۰	۸.۹۶	رانکوه	۲۲۲۴	
۵۱	۴۰.۵۳	۵۰	۱۱.۰۵	۴۸	۸.۹۷	۴۷	۴.۵۱	۴۸	۷.۰۸	۵۱	۸.۹۲	اطاقور	۱۸۰۴	
	۰.۲۹		۰.۲۶		۰.۳۳		۰.۳۰		۰.۳۵		۰.۳۵	ضریب پراکندگی	۱۴۹۷۱۷۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

۳-۴. رتبه‌بندی و تعیین درجه توسعه‌یافتگی شهرهای استان گیلان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰ براساس مدل موریس

در این بخش از تحقیق با استفاده از روش موریس اقدام به رتبه‌بندی و سطح بندی شهرهای استان گیلان در دوره‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰ شده است. هدف از این کار بررسی مسئله مورد پژوهش با تکنیک‌های مختلف جهت بالابردن سطح اطمینان نتایج تجزیه و تحلیل‌های تحقیق است. برآیند مدل موریس حاکی از این است که در بین ۳۱ شهر استان گیلان در سال ۱۳۷۵، شهرهای رشت، لاهیجان و بندرانزلی در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند. همچنین نتایج مدل خوشه‌بندی نشان می‌دهد که ۱۲ شهر اول استان از لحاظ میزان برخورداری از شاخص‌های مورد بررسی در سطح توسعه یافته قرار دارند. همچنین تعداد ۸ شهر در سطح دوم از لحاظ برخورداری و به عنوان شهرهای نیمه توسعه یافته مطرح شده‌اند و ۱۱ شهر از لحاظ میزان برخورداری از شاخص‌های مورد بررسی در سطح محروم قرار گرفته‌اند.

براساس تقسیمات سیاسی-اداری کشور، تعداد شهرهای استان گیلان در سال ۱۳۹۰ به ۵۱ شهر افزایش پیدا کرده است. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس مدل موریس نشان می‌دهد که از ۵۱ شهر مورد بررسی در این دوره ۱۲ شهر به عنوان توسعه یافته، ۱۴ شهر به عنوان نیمه توسعه یافته و ۲۵ شهر به عنوان محروم شناسایی شدند.

بررسی‌های تحلیلی بیانگر آن است که یک نوع بی‌تعادلی در سلسله مراتب توسعه در نقاط شهری استان گیلان، به دلیل قرار گرفتن بیشتر شهرها در ردیف شهرهای نیمه توسعه یافته و محروم وجود دارد. شاید این امر از ضعف در برنامه‌ریزی‌ها، مسایل اقتصاد سیاسی، احزاب سیاسی، مسایل قومی، زبانی، شرایط خاص ژئوپلیتیک ناحیه و ضعف مدیریت سرچشمه بگیرد. چون نابرابری در بیشتر موارد از دو عامل انسانی یا طبیعی ناشی می‌شود که به نظر می‌رسد در نقاط شهری، استان گیلان نقش عوامل انسانی بیشتر دخیل است. به نظر می‌رسد علاوه بر موارد مذکور، یکی از مهم‌ترین دلایل افزایش تعداد شهرهای واقع در سطح محروم و نیمه توسعه یافته، این است که ۲۰ شهری که طی این دوره ۱۵ ساله به مجموع شهرهای استان افزوده شده‌اند ناشی از تبدیل روستاهای بزرگ به شهر هستند. این مناطق صرفاً به دلیل افزایش جمعیت و یا مسائل سیاسی به شهر تبدیل شده‌اند اما از لحاظ مسائل اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی

و درمانی و مسکن شرایط برابر با سایر نقاط شهری که پیشینه بیشتری در شهرنشینی دارند نیستند. بنابراین تمامی شهرهای افزوده شده طی این دوره به لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه در سطح محروم قرار گرفته‌اند. مهم‌ترین تغییرات صورت گرفته در سطح بندی شهرهای استان از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۹۰، تغییر جایگاه شهرهای لنگرود و صومعه سرا از سطح نیمه توسعه یافته به سطح توسعه یافته، و تغییر جایگاه شهر ماسال از سطح توسعه یافته به سطح نیمه توسعه یافته است. همچنین تغییر جایگاه شهرهای کباشهر، کلاچای، چابکسر، لوندویل، شفت و لشت نشاء از سطح محروم در سال ۱۳۷۵ به سطح نیمه توسعه یافته در سال ۱۳۹۰ است.

جدول ۳. رتبه بندی نقاط شهری استان گیلان بر اساس روش مورس در شاخص‌های توسعه (۱۳۷۵)

رتبه	نام شهر	امتیاز مورس	میزان برخورداری	رتبه	نام شهر	امتیاز مورس	میزان برخورداری
۱	رشت	۰.۸۶۳	توسعه یافته	۱۷	خمام	۰.۲۹۷	نیمه توسعه یافته
۲	لاهیجان	۰.۸۱۱		۱۸	کوچصفهان	۰.۲۷۹	
۳	بندرانزلی	۰.۷۴۸		۱۹	ماسوله	۰.۲۴۵	
۴	تالش	۰.۶۸۰		۲۰	لوشان	۰.۲۰۹	
۵	رودبار	۰.۶۴۶		۲۱	چابکسر	۰.۱۹۳	محروم
۶	رودسر	۰.۶۱۶		۲۲	رحیم آباد	۰.۱۶۰	
۷	آستارا	۰.۵۷۵		۲۳	کباشهر	۰.۱۴۵	
۸	رضوانشهر	۰.۵۴۲		۲۴	کومله	۰.۱۳۸	
۹	فومن	۰.۵۴۲		۲۵	خشکیچار	۰.۱۳۶	
۱۰	آستانه	۰.۵۲۲		۲۶	کلاچای	۰.۱۳۳	
۱۱	ماسال	۰.۵۰۷		۲۷	لشت نشاء	۰.۱۲۳	
۱۲	صومعه سرا	۰.۴۹۷		۲۸	بره سر	۰.۱۱۳	
۱۳	سیاهکل	۰.۴۵۱		۲۹	واجارگاه	۰.۱۰۹	
۱۴	لنگرود	۰.۴۵۰		۳۰	سنگر	۰.۰۷۵	
۱۵	املش	۰.۳۴۲		۳۱	رودبنه	۰.۰۵۸	
۱۶	منجیل	۰.۳۲۴		۳۲	ضریب پراکندگی	۰.۰۶۴	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

جدول ۴. رتبه بندی نقاط شهری استان گیلان بر اساس روش موریس در شاخص های توسعه (۱۳۹۰)

رتبه	نام شهر	امتیاز موریس	میزان برخورداری	رتبه	نام شهر	امتیاز موریس	میزان برخورداری	
۱	رشت	۰.۹۴۲	توسعه یافته	۲۷	رستم آباد	۰.۱۹۳	محروم	
۲	بندرانزلی	۰.۹۱۹		۲۸	رحیم آباد	۰.۱۹۰		
۳	لاهیجان	۰.۸۵۲		۲۹	بازار جمعه	۰.۱۸۴		
۴	آستارا	۰.۸۳۱		۳۰	چاف و چمخاله	۰.۱۸۰		
۵	تالش	۰.۷۵۸		۳۱	پره سر	۰.۱۵۳		
۶	رودسر	۰.۷۲۱		۳۲	سنگر	۰.۱۵۱		
۷	لنگرود	۰.۷۱۳		۳۳	اسالم	۰.۱۲۸		
۸	آستانه اشرفیه	۰.۷۰۲		۳۴	شلمان	۰.۱۱۶		
۹	صومعه سرا	۰.۶۸۱		۳۵	خشکبیجار	۰.۱۱۱		
۱۰	رودبار	۰.۶۳۱		۳۶	لولمان	۰.۱۰۶		
۱۱	رضوانشهر	۰.۵۹۴		۳۷	رودینه	۰.۱۰۵		
۱۲	فومن	۰.۵۹۱		۳۸	چوبر	۰.۰۹۵		
۱۳	منجیل	۰.۴۹۸		نیمه توسعه یافته	۳۹	لیسار		۰.۰۸۷
۱۴	کوحصفهان	۰.۴۸۷			۴۰	مرچقل		۰.۰۸۶
۱۵	سیاهکل	۰.۴۸۶			۴۱	دیلمان		۰.۰۸۳
۱۶	خمام	۰.۴۶۸			۴۲	کومله		۰.۰۷۹
۱۷	ماسال	۰.۴۳۷			۴۳	توتکابن		۰.۰۷۶
۱۸	کیاشهر	۰.۴۲۰			۴۴	گوراب زرمیخ		۰.۰۶۵
۱۹	کلاچای	۰.۳۹۸			۴۵	واجارگاه		۰.۰۶۳
۲۰	لوشان	۰.۳۷۲			۴۶	حویق		۰.۰۵۲
۲۱	املش	۰.۳۶۴			۴۷	احمدسرگوراب		۰.۰۳۴
۲۲	چابکسر	۰.۳۰۱			۴۸	بره سر		۰.۰۲۸
۲۳	لوندویل	۰.۲۸۱			۴۹	جیرنده		۰.۰۲۳
۲۴	شفت	۰.۲۸۰			۵۰	رانکوه		۰.۰۱۵
۲۵	ماسوله	۰.۲۷۳			۵۱	اطاقور		۰.۰۱۱
۲۶	لشت نشاء	۰.۲۳۰			۵۲	ضریب پراکندگی		۰.۰۸۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

جدول ۵. سطوح توسعه نقاط شهری استان گیلان براساس شاخص تلفیقی در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰

سال ۱۳۹۰			سال ۱۳۷۵		
میزان برخورداری	نام شهرها	تعداد شهر	میزان برخورداری	نام شهرها	تعداد شهر
توسعه یافته	رشت، بندر انزلی، لاهیجان، آستارا، تالش، رودسر، لنگرود، آستانه اشرقیه، صومعه سرا، رودبار، رضوانشهر، فومن	۱۲	توسعه یافته	رشت، لاهیجان، بندر انزلی، تالش، رودبار، رودسر، آستارا، رضوانشهر، فومن، آستانه اشرقیه، ماسال	۱۱
نیمه توسعه یافته	منجیل، کوچصفهان، سیاهکل، خم، ماسال، کاشهر، کلاچای، لوشان، املش، چابکسر، لوندویل، شفت، ماسوله، لشت نشاء	۱۴	نیمه توسعه یافته	صومعه سرا، سیاهکل، لنگرود، املش، منجیل، خم، کوچصفهان، ماسوله، لوشان	۹
محروم	رستم آباد، رحیم آباد، بازار جمعه، چاف و چمخاله، پره سر، سنگر، اسالم، سلمان، خشکبیجار، لولمان، رودبنه، چوبر، لیسار، مرچقل، دیلمان، کومله، توتکابن، گوراب زرمیخ، واجارگاه، حویق، احمدسرگوراب، بره سر، جیرنده، رانکوه، اطاقور	۲۵	محروم	چابکسر، رحیم آباد، کاشهر، کومله، خشکبیجار، کلاچای، لشت نشاء، پره سر، واجارگاه، سنگر، رودبنه	۱۱
-		۵۱	-		۳۱

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

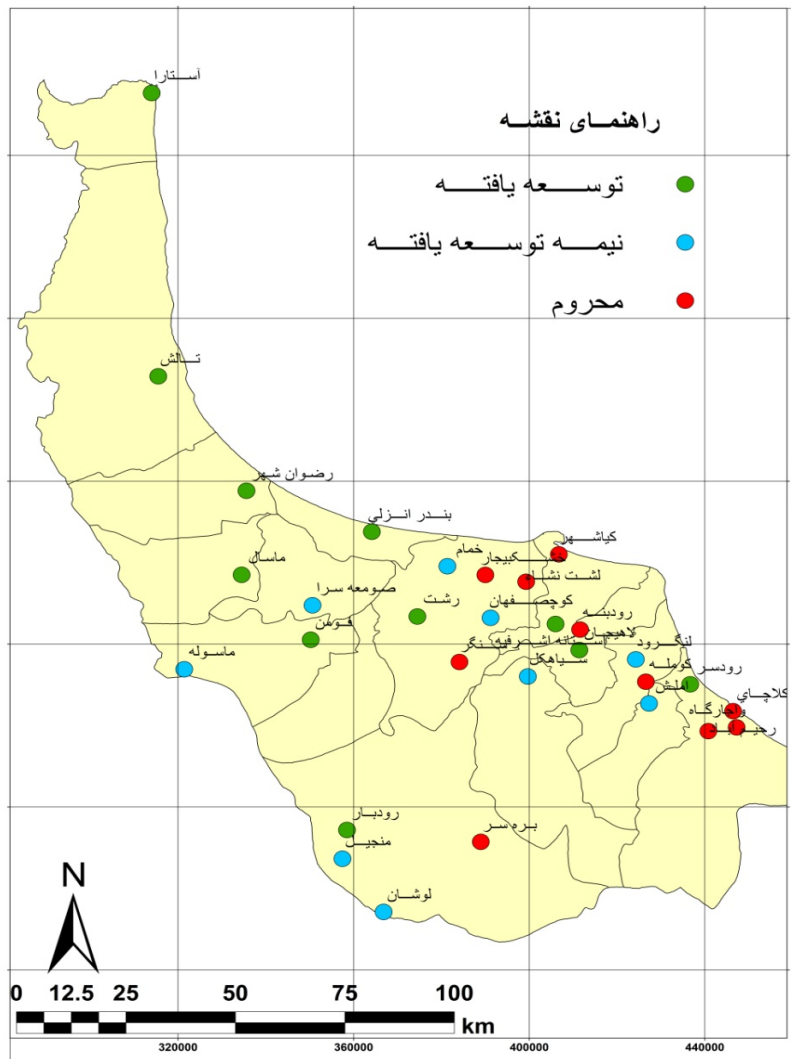
۴-۴. بررسی روند نابرابری‌های ناحیه‌ای در نقاط شهری استان گیلان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰

نابرابری‌های ناحیه‌ای از مسایل عمده و نگران کننده در بیشتر بخش‌های جهان است (Dupont, 2007: 193). در واقع، می‌توان گفت که نابرابری‌های ناحیه‌ای، تداوم چالش‌های توسعه در بیشتر کشورها را نشان می‌دهد (Shankar and Shah, 2003: 1421). جهت بررسی روند نابرابری‌های ناحیه‌ای در نقاط شهری استان گیلان، در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰ از ضریب پراکندگی استفاده شده است. با مقایسه ضریب پراکندگی شاخص‌های بخش‌های مختلف نقاط شهری استان گیلان در محدوده زمانی مورد مطالعه این نتیجه حاصل می‌شود، که مقدار ضریب پراکندگی در همه شاخص‌های بخش‌های مورد استفاده در تحقیق در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است. براساس اطلاعات جداول زیر مشخص می‌شود که به ترتیب شاخص‌های اقتصادی، فرهنگی و آموزشی، تفریحی و پذیرایی و مسکن و زیربنایی بیشترین افزایش را نشان می‌دهند و فقط شاخص‌های بهداشتی و درمانی از این لحاظ کاهش داشته است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در سال ۱۳۹۰، در شاخص‌های مورد مطالعه و در نقاط شهری استان گیلان بر میزان نابرابری‌های افزوده شده و گرایش به ناعادلی ناحیه‌ای در این مناطق بیشتر شده است.

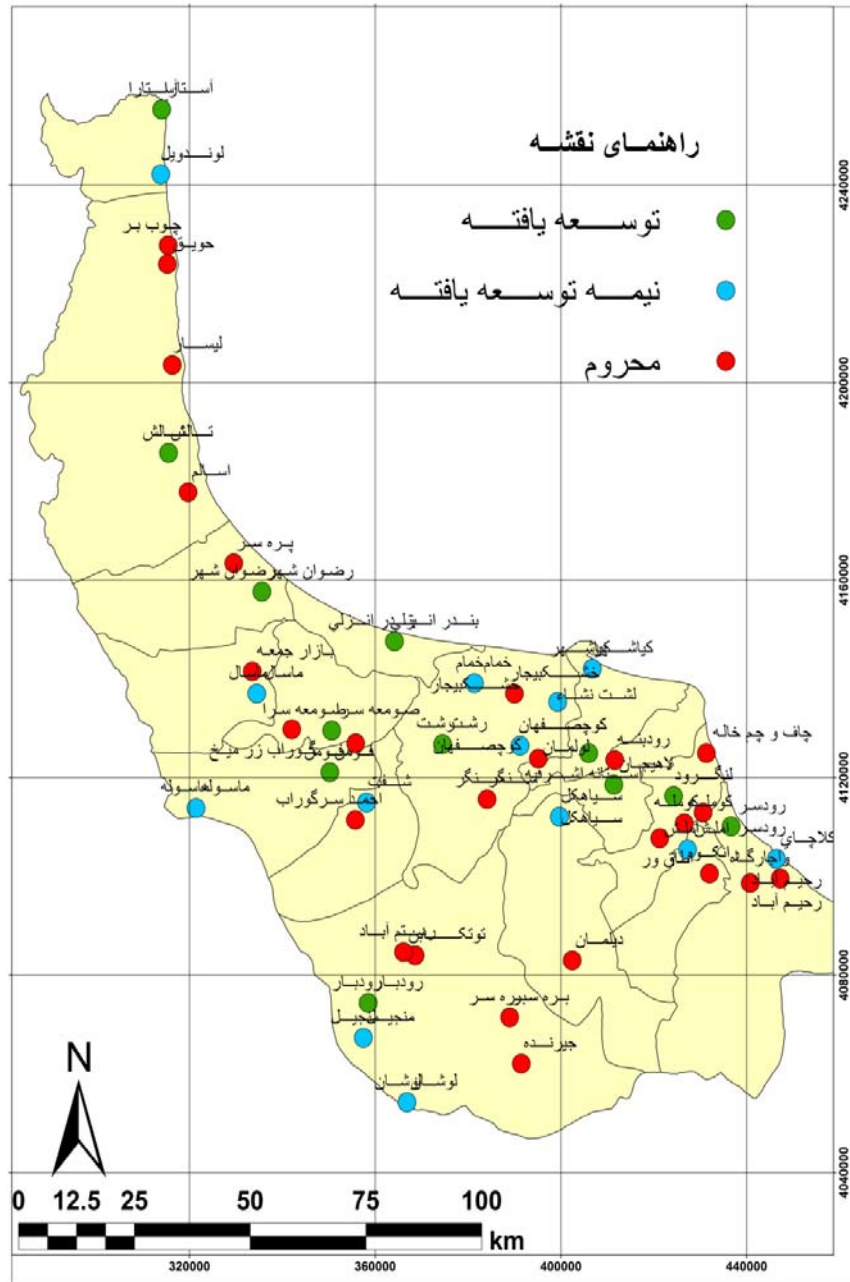
جدول ۶. مقایسه ضریب پراکندگی شاخص‌های توسعه نقاط شهری استان گیلان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰

درصد تغییرات	ضریب پراکندگی		شاخص‌ها
	۱۳۹۰	۱۳۷۵	
۹۵.۵۴	۰.۳۵	۰.۱۸	اقتصادی
۷۵.۵۸	۰.۳۵	۰.۲۰	فرهنگی و آموزشی
۱۸۸۹-	۰.۳۰	۰.۳۷	بهداشتی و درمانی
۲۸.۸۱	۰.۳۳	۰.۲۶	مسکن و زیربنایی
۴۸.۵۹	۰.۲۶	۰.۱۸	تفریحی و پذیرایی
۷۰.۴۰	۰.۲۹	۰.۱۷	تلفیقی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

شکل ۲. سطوح توسعه نقاط شهری استان گیلان براساس شاخص تلفیقی توسعه (۱۳۷۵)

شکل ۳. سطوح توسعه نقاط شهری استان گیلان براساس شاخص تلفیقی توسعه (۱۳۹۰)

۴-۵. پیش‌بینی اولویت توسعه نقاط شهری استان گیلان

با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماری SPSS و استفاده از رگرسیون چند متغیر، اولویت برخورداری استان گیلان بر مبنای نتایج مدل تحلیل عاملی به عنوان متغیر وابسته و امتیازات عاملی عامل‌های ۵ گانه به عنوان متغیر مستقل محاسبه و ارایه شده است. برای پیدا کردن معادله خط رگرسیونی از روش Enter استفاده شده، زیرا در این روش تمام متغیرها در تشکیل معادله یکجا وارد می‌شوند. از طرفی در روش Enter ضرایب B و β (بتا) برای تک تک آن‌ها محاسبه می‌گردد

و در قالب یک جدول می‌توانیم آن‌ها را با هم مقایسه کنیم (منصورفر، ۱۳۸۸: ۱۴۱). جدول Model Summary، ضریب تعیین را نشان می‌دهد، طبق این جدول R2 به دست آمده برابر ۱ است که نشان می‌دهد ۰.۹۹ درصد تغییرات درجه برخورداری استان گیلان ناشی از ۵ عامل مورد بررسی است.

جدول ۷. آماره‌های تحلیل رگرسیون چند متغیره عامل‌های برخورداری

خطای معیار	R تطبیق یافته	R ² ضریب تعیین	R	مدل
۰.۰۰۲۹۸	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰	۱

منبع: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۲

در جدول ANOVA نیز معنی دار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها با سطح معناداری (Sig ۰/۰۰۰) نشان داده شده است. که معنی دار بودن رگرسیون را در سطح ۰.۹۹ درصد تأیید می‌کند (جدول ۲).

جدول ۸. تحلیل واریانس رگرسیون چندگانه عامل‌های برخورداری

سطح معناداری	مقدار F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	مدل
۰.۰۰۰	۹۳۶۹۹.۶۶۴	۰.۷۵۷	۵	۳.۷۸۷	رگرسیون
		۰.۰۰۰	۴۵	۰.۰۰۰	باقیمانده
		-	۵۰	۳.۷۸۷	کل

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

مقدار سطح معناداری برای ۵ عامل مورد بررسی برابر با (Sig ۰/۰۰۰) می‌باشد که معنادار بودن رگرسیون را در سطح ۹۹ درصد تأیید می‌کند. از ضرایب B برای پیش‌بینی تغییرات و از ضرایب β (بتا) برای تعیین میزان اثر متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته استفاده می‌شود. با توجه به جدول فوق و ضرایب بتا معادله خط رگرسیونی به شرح زیر است:

$$y = -0.528 + 0.016 + 0.015 + 0.027 + 0.016 + 0.011$$

بر حسب ضرایب بتا به ترتیب عامل‌های مسکن و زیربنایی، تفریحی و پذیرایی، اقتصادی، فرهنگی و آموزشی و بهداشتی و درمانی بیشترین سهم را در پیش‌بینی درجه برخورداری شهرهای استان گیلان دارند. چرا که یک واحد تغییر در انحراف معیار عوامل مؤثر سبب تغییر انحراف معیار درجه برخورداری شهرهای استان گیلان به ترتیب به اندازه‌های ۰.۲۴۵، ۰.۲۲۱، ۰.۲۱۹، ۰.۲۱۷ و ۰.۱۸۴ می‌شود. بنابراین با در نظر گرفتن الگوی رگرسیونی ذکر شده اولویت پیش‌بینی درجه برخورداری شهرهای استان گیلان به شرح زیر است:

۱. شاخص‌های مسکن و زیربنایی

۲. خدمات تفریحی و پذیرایی

۳. شاخص‌های اقتصادی

۴. خدمات فرهنگی و آموزشی

۵. شاخص‌های بهداشتی و درمانی

عوامل پنج گانه فوق در اولویت توسعه شهرهای استان گیلان به ترتیب برای شهرهای محروم شامل: اطاقور، رانکوه، جیرنده، بره‌سر، احمدسرگوراب، حویق، واجارگاه، گوراب زرمیخ، توتکابن، کومله، دیلمان، مرجقل، لیسار، چوبر، رودبنه، لولمان، خشکیجار، شلمان، اسالم، سنگر، پره‌سر، چاف و چمخاله، بازار جمعه، رحیم‌آباد، رستم‌آباد و سپس

شهرهای نیمه توسعه یافته شامل: لشت نشاء، ماسوله، شفت، لوندویل، چابکسر، املش، لوشان، کلاچای، کیاشهر، ماسال، خام، سیاهکل، کوچصفهان، منجیل و در نهایت شهرهای توسعه یافته شامل: فومن، رضوانشهر، رودبار، صومعه سرا، آستانه اشرفیه، لنگرود، رودسر، تالش، آستارا، لاهیجان، بندرانزلی و رشت پیشنهاد می‌گردد.

جدول ۹. آماره‌های ضرایب مدل رگرسیون عامل‌های برخورداری

سطح معناداری	t	ضرایب غیراستاندارد		نام متغیر
		ضرایب استاندارد شده β	B خطا	
۰.۰۰۰	-۳۳۴.۲	-	۰.۰۰۲	ثابت
۰.۰۰۰	۱۰۲.۳۸۷	-۰.۲۲۱	۰.۰۰۰	تفریحی - پذیرایی
۰.۰۰۰	۵۴.۰۱۶	۰.۳۴۵	۰.۰۰۰	مسکن و زیربنایی
۰.۰۰۰	۳۹.۷۰۷	-۰.۱۸۴	۰.۰۰۱	بهداشتی و درمانی
۰.۰۰۰	۵۰.۴۱۱	۰.۲۱۷	۰.۰۰۰	فرهنگی و آموزشی
۰.۰۰۰	۵۰.۵۳	۰.۲۱۹	۰.۰۰۰	اقتصادی

۵. بحث و نتیجه‌گیری

در نقاط شهری استان گیلان، تمرکز امکانات و خدمات اداری و اقتصادی در نخست شهر ناحیه‌ای، کلانشهر رشت، تحت تأثیر مکانیسم‌های حاکم بر ساختار اقتصادی و اجتماعی کشور و نحوه نگرش به توسعه بر پایه ایجاد قطب‌های رشد به جریان عظیم مهاجرت سرمایه و نیروی انسانی ماهر و متخصص از نواحی پیرامونی به این ناحیه منجر شده که نتیجه آن، رشد و تمرکز امکانات در یک نقطه و رکود در نواحی دیگر است. با افزایش شکاف توسعه بین نواحی، عدالت اجتماعی - اقتصادی مفهوم خود را از دست داده است. به هر حال، توسعه و توسعه یافتگی در ایران با چالش‌های متعددی رو به رو بوده و متعاقب آن در استان گیلان نیز، نابرابری و فقدان تعادل در پراکنش بهینه امکانات و منابع و تمرکز امکانات و خدمات در نخست شهر ناحیه‌ای، عدم تعادل و شکاف توسعه بین نواحی استان را موجب شده است. در همین راستا، هدف قرار دادن توسعه نواحی و شناساندن نموداری توزیع عدالت اقتصادی - اجتماعی میان نواحی برای کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای ضروری است. بنابراین، تحقیق حاضر با هدف، دستیابی به درجه برخورداری نقاط شهری استان گیلان از نظر شاخص‌های توسعه و دستیابی به میزان نابرابری و روند تغییرات سطوح توسعه در سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ در محدوده مورد مطالعه انجام یافته است، که طی آن با استفاده از روش‌های تحلیل عامل، مورس و ضریب پراکنندگی، و براساس شاخص‌های بخش‌های اقتصادی، فرهنگی و آموزشی، بهداشتی و درمانی، مسکن و زیربنایی، تفریحی و پذیرایی و شاخص تلفیقی، بررسی و علل و عوامل تأثیرگذار بر این تغییرات با تحلیل نظری تشریح شد.

نکته قابل تأمل در سال ۱۳۷۵ در زمینه سطح برخورداری شهرهای استان گیلان، قرار گرفتن شهر رشت در رتبه اول است. این امر نشان دهنده تمرکز عظیم امکانات اداری، سیاسی، تجاری، خدماتی و غیره در آن شهر است که توانسته حوزه نفوذ خود را در سرتاسر منطقه گیلان و حتی منطقه اردبیل و قزوین زنجان و مازندران گسترش دهد. اما با وجود این یافته‌های پژوهش نشان داد که شهر رشت به دلایل نقش مهاجرپذیری، کمبود و یا تطابق نداشتن امکانات زیربنایی و در نتیجه کمبود فرصت‌های شغلی در این شهر در زمینه شاخص‌های اقتصادی، فرهنگی و آموزشی و تفریحی و پذیرایی در رتبه‌های نه‌چندان خوب ۵، ۳ و ۷ قرار گرفته است. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌های شهری سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که بیشترین سطح واگرایی و نابرابری در میزان برخورداری از خدمات و توسعه یافتگی، در شاخص‌های بهداشتی و درمانی و سپس در شاخص‌های مسکن و زیربنایی است، هرچند این نابرابری توسعه در کلیه شاخص‌های مشهود و قابل تأمل است اما شدت آن در شاخص‌های اقتصادی، تفریحی و پذیرایی و فرهنگی و آموزشی تا حدودی کمتر است.

در سال ۱۳۹۰ تعداد شهرهای استان گیلان به ۵۱ شهر رسید، که براساس شاخص تلفیقی، شهرهای رشت، بندرانزلی و لاهیجان به ترتیب برخوردارترین شهرهای استان شناسایی شدند. پدیده قابل تأمل در یافته‌های فوق این است که تمرکز خدمات و امکانات روز به روز در شهرهای بزرگ منطقه از جمله رشت، بندرانزلی و لاهیجان بیشتر می‌شود و این امر بر میزان ناعادلی و شکاف توسعه بین شهرهای استان خواهد افزود. یکی دیگر از نکات قابل توجه در مقایسه میزان برخورداری شهرهای استان گیلان در سال ۱۳۷۵ با ۱۳۹۰، افزایش نابرابری توسعه بین نقاط شهری استان است. بررسی‌های تحلیلی بیانگر آن است که یک نوع بی‌تعادلی در سلسله مراتب توسعه در نقاط شهری استان گیلان، به دلیل قرار گرفتن بیشتر شهرها در ردیف شهرهای نیمه توسعه یافته و محروم وجود دارد. شاید این امر از ضعف در برنامه‌ریزی‌ها، مسایل اقتصاد سیاسی، احزاب سیاسی، مسایل قومی، زبانی، شرایط خاص ژئوپلیتیک ناحیه و ضعف مدیریت سرچشمه بگیرد. چون نابرابری در بیشتر موارد از دو عامل انسانی یا طبیعی ناشی می‌شود که به نظر می‌رسد در نقاط شهری، استان گیلان نقش عوامل انسانی بیشتر دخیل است.

به نظر می‌رسد علاوه بر موارد مذکور، یکی از مهمترین دلایل افزایش تعداد شهرهای واقع در سطح محروم و نیمه توسعه یافته، این است که ۲۰ شهری که طی این دوره ۱۵ ساله به مجموع شهرهای استان افزوده شده‌اند ناشی از تبدیل روستاهای بزرگ به شهر هستند. این مناطق صرفاً به دلیل افزایش جمعیت و یا مسایل سیاسی به شهر تبدیل شده‌اند اما از لحاظ مسایل اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و درمانی و مسکن شرایط برابر با سایر نقاط شهری که پیشینه بیشتری در شهرنشینی دارند نیستند. بنابراین تمامی شهرهای افزوده شده طی این دوره به لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه در سطح محروم قرار گرفته‌اند. در نهایت براساس الگوی رگرسیونی ذکر شده اولویت پیش‌بینی درجه برخورداری شهرهای استان گیلان به ترتیب در شاخص‌های مسکن و زیربنایی، خدمات تفریحی و پذیرایی، شاخص‌های اقتصادی، خدمات فرهنگی و آموزشی و شاخص‌های بهداشتی و درمانی می‌باشد. علاوه بر موارد مذکور، برخی اقدامات کاربردی و موردی به صورت ذیل در رابطه با رفع ناعادلی توسعه در سطح منطقه قابل پیشنهاد می‌باشد:

- تقویت و گسترش امکانات و زیرساخت‌های آموزشی، فرهنگی، اقتصادی در نقاط شهری استان گیلان؛
- تمرکز زدایی از شهر رشت، تغییر نقش و عملکرد شهر رشت و ارتقای آن در صنایع پیشرو، آموزشی و خدمات برتر در جهت تقویت نقش فراملی آن جهت خدمات رسانی؛
- تعادل بخشی در سازمان فضایی استان گیلان از طریق ایجاد زیرساخت‌ها در نواحی محروم و تقویت شهرهای میانی استان گیلان؛
- گسترش و توسعه امکانات و خدمات گردشگری در نواحی مستعد استان جهت اشتغال‌زایی و در نهایت کاهش ناعادلی توسعه ناحیه‌ای؛
- توسعه صنایع دستی استان بویژه در مناطق روستایی و مسیرهای واقع در محورهای توریستی استان؛
- توجه به توسعه و گسترش صنایع، کشاورزی و دامپروری و تأکید بر افزایش سهم تولیدات دانش محور بویژه در مناطق روستایی و محروم استان گیلان؛

۶. منابع

۱. جمالی، فیروز، پورمحمدی، محمدرضا و قنبری، ابوالفضل، ۱۳۸۸، **تحلیلی بر روند تغییرهای سطوح توسعه و نابرابری‌های ناحیه‌ای در نقاط شهری استان آذربایجان شرقی در سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵**، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ص ۲۵.
۲. حسین زاده دلیر، کریم، ۱۳۸۳، **برنامه ریزی ناحیه‌ای**، چاپ اول، انتشارات سمت، تهران.

۳. رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۳، **سنجش و تحلیل سطوح توسعه یافتگی نواحی روستایی در شهرستان سنندج**، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره سوم، مشهد، صص ۱۶۴-۱۴۹.
۴. رئیس دانا، فریبرز، ۱۳۸۴، **اندازه‌گیری شاخص و پیوش فقر در ایران**، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۴، شماره ۱۷، ص ۱.
۵. زیاری، کرامت‌اله و جلالیان، اسحاق، ۱۳۸۷، **مقایسه شهرستان‌های استان فارس براساس شاخص‌های توسعه ۷۵-۱۳۵۵**، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۱، ص ۱۷.
۶. کلاتنری، خلیل، ۱۳۸۰، **برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای**، انتشارات خوشبین، تهران.
۷. مؤمنی، مهدی، ۱۳۷۷، **درآمدی به اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه‌ای**، انتشارات گویا، تهران.
8. Bono, Fillipa and et al., 2007, **Regional Inequalities in Consumption Patterns: A Multilevel Approach to the Case of Italy**, International Statistical Review, Vol. 75, No. 1 (April).
9. Dawson, J. I., 2001, **Latvia's Russian Minority: Balancing the Imperatives of Regional Development and Environmental Justice**, Political Geography, No. 20, PP. 787-815.
10. Dupont, V., 2007, **Do Geographical Agglomeration, Growth and Equity Conflict?** Regional Science, Vol. 86, No. 2 (June).
11. Jadidi Miandashti, M., 2004, **Balanced Distribution of Financial Resources by Regional Development Level**, Economical Research Quarterly, No. 11, PP. 17-41.
12. Martić M. and Savić G., 2001, **An application of DEA for Comparative Analysis and Ranking of Regions in Serbia with Regards to Social-economic Development**, European Journal of Operational Research, No. 132, PP. 343-356.
13. Matsumoto, M., 2008, **Redistribution and Regional Development under Tax Competition**, Journal of Urban Economics, No. 64, PP. 480-487.
14. Noorbakhsh, F., 2000, **Human Development and Regional Disparities in India**. Center for Development Studies Department of Economics University Glasgow.
15. Purohit, B.C., 2008, **Health and Human Development at Sub-state Level in India**, the Journal of Socio-Economics, No. 37, PP. 2248-2260.
16. Rondinelli, D.A., 1985, **applied method of regional analysis**, boulder and London, west view press.
17. Shankar, Raja and Anwar Shah, 2003, **Bridging the Economic Divide Within Countries: A Scorecard on the Performance of Regional Policies in Reducing Regional Income Perception of Regional Development in less Development Countries: Toward Bridging the Gap**, In: Breaking the Boundaries: A One – World Approach to Planning Education, Bishwapria Sanyal (eds), New York: Pileum Press, PP: 211-230.
18. Wang, X. and Triantaphyllou, E., 2008, **Ranking Irregularities when Evaluating Alternatives by using some ELECTRE methods**, Omega, No. 36, PP. 45- 63.
19. Wang, Y.M., Liu, J., and Elhag, T.M.S., 2008, **An Integrated AHP-DEA Methodology for Bridge Risk Assessment**, Computers & Industrial Engineering, No. 54, PP. 513-525.
20. Yasouri, M., 2010, **A Survey of Regional Inequality Status in Khorasan Razavi Province**, International Journal of Environmental Science and Development, Vol. 1, No. 1, PP. 60-66.
21. Yu, Danlin and Yehua Dennis Wei., 2003, **Analyzing Regional Inequality in Post- Mao China in GIS Environment**, Eurasian Geography and Economics, Vol. 44, No. 7, PP.
22. Yu, L., Hou, X., Gao, M. and Shi, P., 2010, **Assessment of Coastal Zone Sustainable Development: A Case Study of Yantai, China**, Ecological Indicators, No. 10, PP. 1218-1225.
23. Ziari, K., Zanjirchi, S.M. and Sorkhkamal, K., 2010, **A Study and Measurement of the Development Degree of the Counties of Khorasan Razavy Province Using TOPSIS Technique**, Human Geography Research Quarterly, No. 72, PP. 17-30.